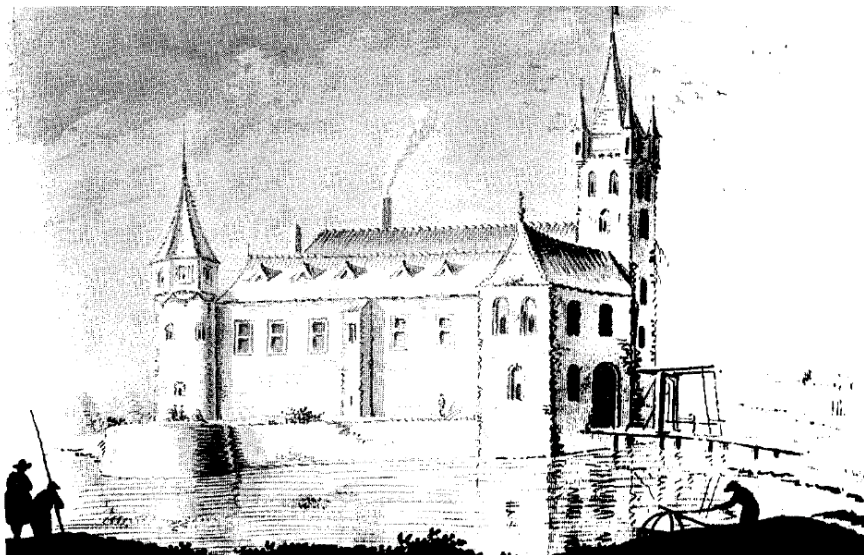

Kasteel Hoogerzael

stichting
BOMENBUURT GRIFFIOEN
Middelburg

Inleiding

De Stichting Bomenbuurt Griffioen zet zich in voor het behoud van het oorspronkelijke en unieke karakter van de Bomenbuurt en voor de belangen van de bewoners. De stichting onderhoudt daartoe, met buurtbewoners als vrijwilligers, zelf het openbaar groen in deze wijk.

Daarnaast is het bestuur van de stichting gesprekspartner voor de gemeente Middelburg en voor Woongoed, de eigenaar van de woningen in de Bomenbuurt.

Om de bewoners van de huizen regelmatig te betrekken bij onze mooie buurt en om hen op de hoogte te houden van wat gedaan wordt, beheert de stichting de website www.griffioengroen.com en wordt iedere twee maanden het blaadje **BOMENBUREN** verspreid.

In 2021 hebben in **BOMENBUREN** drie artikeltjes over kasteel Hoogerzael gestaan. Deze artikeltjes, geschreven door Piet de Rijke, zijn in deze kleine brochure verzameld.

Het bestuur van de Stichting Bomenbuurt Griffioen

Mailadres: stboomgrif@zeelandnet.nl

Hoogerzael, eens stond er een kasteel

Natuurlijk kennen we allemaal Speelhof Hoogerzael. Aan het eind van de Olmenlaan de Seisweg oversteken en je bent er. Maar wat was daar eerst en waarom de naam Hoogerzael? We gaan ver terug in de geschiedenis.

In de 17de eeuw was Middelburg een welvarende handelsstad. Er kwamen daardoor steeds meer mensen in de stad werken en wonen. Maar het leven in de stad was niet altijd prettig. Zeker in de zomer niet. De vele paarden die de karren met handelswaar trokken, lieten veel stinkende mest achter. De mensen deden hun behoeften in tonnen in 'buitenprivaten'. Aan de Leerlooierssingel gebruikten de leerlooiers urine van koeien om hun koeienhuiden te weken. De grachten waren vies. Kortom, wanneer de zon lekker scheen, stonk de stad behoorlijk. De rijke bovenlaag van de bevolking vluchtte daarom in de zomer naar het platteland van Walcheren en bouwde daar fraaie buitenplaatsen met prachtige tuinen.

Behalve dat het daar prettig vertoeven was, waren deze buitenhuizen en lusthoven ook een statussymbool en een goede geldbelegging. Daarom werden er steeds meer gebouwd. De kroniekschrijver Mattheüs Smallegange schreef eind 17de eeuw dan ook:

“de dorpen, heerlijke huizen en lusthoven liggen zo dicht op malkander, dat die de anderen als met een steen kunnen bewerpen”.

Walcheren bestond toen voor een achtste deel uit buitenplaatsen met landgoederen. Twee van die buitenplaatsen waren Huize De Griffioen aan de Seissingel en kasteel Hoogerzael naast de Seisweg.

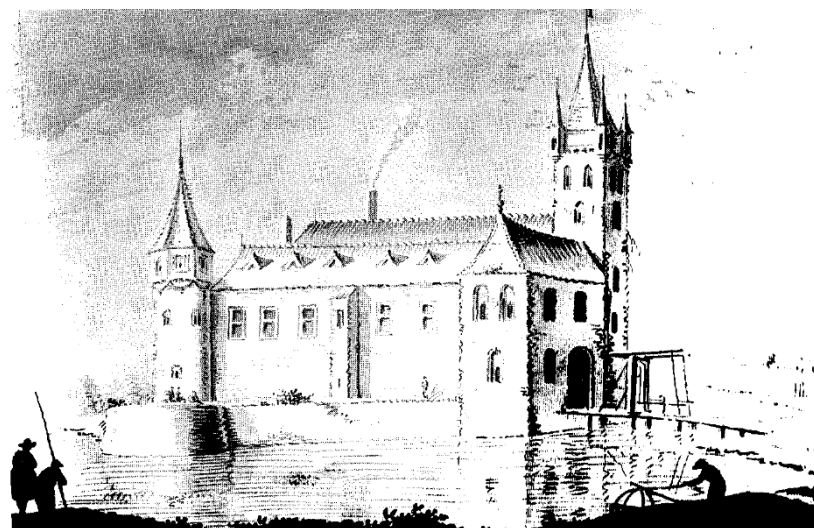
Kasteel Hoogerzael stond ongeveer op de plaats waar nu Speelhof Hoogerzael is. Van oorsprong was het een middeleeuwse adellijke hofstede. In een belastingregister uit 1569 is sprake van *‘de bogairt (boomgaard) van Leunis Wisse, ghenoept De Hooge Zale’* in Seisambacht buiten Middelburg. Later werd deze hofstee uitgebouwd tot een buitenplaats met dezelfde naam.

Ergens na 1675 is deze buitenplaats gekocht door David van der Nisse. Hij was raadslid en schepen van Goes en geconcentreerde namens Goes in de Staten van Zeeland. Hoogerzael werd zijn zomerhuis. Deze *“norsche David”*, zoals hij ergens genoemd werd, heeft er veel geld aan uitgegeven. Vermoedelijk was hij het die het huis grondig heeft laten herbouwen. Hij en zijn echtgenote Clara van Borssele van der Hooge

hoorden bij de stedelijke elite en hun buitenhuis moest daarom hun hoge status uitdragen. Het kasteel moest allure hebben.

Eind 17e eeuw schreef Smallegange in de 'Nieuwe Cronyk' over deze David van der Nisse: *“Te Middelburg vertoevende, bewoonde hij het zomerhuis Hogerzale (de Hooge Sale anno 1564) buiten de Seispoort.”*

En dit *“oud Ridderlijk Huis Hoogerzael”* omschreef hij als een *“seer cierlijk nieuw gebouwt, vierkant rondom uit het water opgetrokken; in de voor- en achter-gevel, en boven op deselve, staen verscheide schoone beelden en borststukken. Daerin zijn sommige bequame (aangename) vertrekken, behalven een seer groote en heerlijk zael, allesins de aengenaemste uitsichten verschaffende.”*

Deze afbeelding van Oud Hoogerzael is in de 18de eeuw getekend

Om op Hoogerzael te komen moest men over een ophaalbrug. Vervolgens kwam men op een brede weg die naar het gebouw leidde. Aan weersijden van de laan waren bomen, struiken en bloemen geplant waaronder zulke uitheemse en bijzondere planten *“soo dat men diergelijk in geheel Zeeland niet vind.”*

's Winters werden deze dure planten in kuipen binnen bewaard om hen te beschermen tegen vrieskou en storm. Voor dat doel was er in de tuin van het kasteel een orangerie (een overdekte wintertuin) gebouwd.

Om Hoogerzael heen was een vijver aangelegd die achter het huis uitliep in twee armen *“rijk in velerhande schoone Rivier-visch”* met daartussen *“een kostelijken Bloemhof, vol van de schoonste en ongemeenste (weinig voorkomende) bloemen, uit alle landen naeuwkeurig by een gehaalt van welker benamingen ik geen aenvank weet te maken. Aen ’t einde van de Bloemhof staet een vermakelijk Lusthuysken, van waer men een seer aengenaem uitsicht heeft.”*

Ook waren er achter de hagen moestuinen en stonden er fruitbomen langs de schuttingen.

Over het park rond het huis schreef Smallegange: *“Daer in staen verscheide koyen en koten (hokken) voor faisanten, patrijzen, Duiven, Hoenderen, Eenden, in grote menigten, van allerhande schoone, rare, en ongemeene slag.”*

Verder horen bij het buitenhuis *“een fraey boerenhuis, een Oraenjery, een Stalling en een Koetshuis met een sware Steene-poort.”*

Misschien heeft Smallegange een beetje overdreven maar duidelijk is wel dat op de plaats van Speelhof Hoogerzael rond 1700 een prachtige buitenplaats stond waar het *“aengenaem vertoeven”* was.

Maar wat is er verder gebeurd en wat is er overgebleven? Daarover de volgende keer.

(Uit **BOMENBUREN** mei 2021)

Kasteel Hoogerzael: blinken en verzinken

In het vorige artikel hebben we gezien dat er rond 1700 op de plaats van Speelhof Hoogerzael een indrukwekkend kasteel stond, omringd door tuinen met zeldzame bomen en planten. Wat is daarmee gebeurd?

In de 18^e eeuw ontstond er, ook vanwege militaire dreiging, steeds meer behoefte aan betrouwbaar kaartmateriaal en in opdracht van o.a. de Staten van Zeeland maakten de cartografen David en Anthony Hattinga daarom kaarten van Walcheren.

Op onderstaande kaart uit 1750 is aan de rechterkant van de ‘Seijs Straat’ het gebied van kasteel Hoogerzael herkenbaar (onder de letter R).

In de 17^e eeuw was Middelburg een welvarende handelsstad. De elite en de rijke kooplieden hadden van hun winsten volop buitenhuizen voor zichzelf gebouwd. Aan het eind van de 17^e eeuw waren er ongeveer 270 buitenplaatsen op Walcheren, velen omringd door prachtig aangelegde tuinen en lusthoven.

Maar halverwege de 18^e eeuw begon het economisch getij te veranderen. In de vierde Engelse oorlog (1780-1784) veroverde Engeland meerdere Nederlandse overzeese bezittingen en de helft van de VOC-vloot viel in Engelse handen. De handel, die voor zoveel inkomsten had gezorgd, stortte in en er kwam een einde aan de welvaart in de Zeeuwse steden.

Voor de stedelijke elite werd bij deze teruggang het onderhoud van hun grote buitenplaatsen vrijwel onbetaalbaar. Vaak waren er meerdere tuinmannen in dienst en al was er wel wat opbrengst uit houtkap, moestuin en boomgaarden, toch waren de kosten veel hoger dan de opbrengsten. Door deze economische achteruitgang verdwenen er in het laatste deel van de 18^e eeuw een groot aantal buitenplaatsen op Walcheren. Veel van deze buitenhuizen werden verkocht aan boeren. Die braken de huizen af, gebruikten de stenen weer om iets 'nuttigs' te bouwen, kapten de bossen en ploegden de tuinen om tot akkerland. Deze verandering werd nog versneld door de Franse inval en bezetting (1795-1814).

Waarschijnlijk is dit alles ook met kasteel Hoogerzael gebeurd. Bekend is dat Hoogerzael in 1796 gekocht werd door Caspar van Citters. Hij betaalde daar 1300 Vlaamse ponden voor. Maar negen jaar later, in 1805, verkocht hij het weer. En hij leed daarbij flink verlies. Bij de verkoop bracht de buitenplaats nog maar 900 ponden op. In deze jaren van economische achteruitgang was de waarde van dit onroerend goed dus ruim 30% minder geworden.

De nieuwe eigenaar heeft Hoogerzael mogelijk nog wel een poosje als buitenplaats of woonhuis in gebruik gehouden maar daarna is het kasteel toch afgebroken. In het kadastrale minuut-plan uit 1820 (een overzicht van het hele grondgebied met gegevens over het soort perceel, de eigenaren en de oppervlakte) komt op de plaats waar kasteel Hoogerzael eens stond geen buitenhuis meer voor.

Toch weten we wel waar Hoogerzael gestaan heeft. Op de volgende bladzij staat een deel van een kadastrale kaart uit 1832. Op deze kaart zijn in de percelen achter de bebouwing van de Seisweg nog diverse waterpartijen te zien. In het vorige artikel zagen we dat Smallegange eind 17^e eeuw in zijn Kronieken schreef *“het oud Ridderlijk Huis Hoogerzael is vierkant rondom uit het water opgetrokken”*. Op een andere plaats schreef hij over *“de vijver die breed en diep rondom het Huis loopt”*. Wanneer we deze gegevens naast de kaart leggen dan moet het 'hoefijzer' in het midden wel de gracht rond het kasteel geweest zijn en moet het kasteel daarbinnen gestaan hebben. Dat is dus waar nu de eerste huizen van het Seispark staan.

Zoals we in een volgend artikel zullen zien, zijn bij de bouw van deze huizen op die plaats inderdaad nog de fundamenten van het oude kasteel gevonden. Dus wanneer het kasteel er nu nog zou staan, zouden we door de Olmenlaan er recht op af fietsen.

Op dit kaartje uit 1832 staat rechtsonder de vest met de singel. Van daar loopt naar linksboven de Seisweg met aan de rechterkant bebouwing. Het 'hoefijzer' in het midden is een deel van de vijver of gracht rond kasteel Hoogerzael.

Vaag is op dit kaartje ook de huidige bebouwing van het Seispark te zien. Daaruit blijkt dat het eerste huis inderdaad binnen deze kasteelgracht en dus ongeveer op de plaats van het kasteel staat..

Aan wie Hoogerzael in 1805 verkocht is, is niet bekend. Wel weten we dat het grondgebied van Hoogerzael rond 1900 in bezit was van de familie Lorier. Zij hadden een grote boerderij op de Seisweg, daar waar nu de twee-onder-een-kap woningen staan (nrs. 139 t/m 153).

Vóór de tweede wereldoorlog waren de patronen van de voormalige vijvers en sloten van Hoogerzael nog goed in de percelen achter de Seisweg herkenbaar. Na de inundatie van 1944, waarbij maandenlang de eb en vloed van het zoute zeewater over het terrein spoelden, was er van dit patroon niet veel meer te zien. Maar ook nu nog zijn er, waar sloten gelegen hebben, zachte plekken in de grond. Een zware machine zou daarin weg kunnen zakken.

(Uit **BOMENBUREN** juli 2021)

Kasteel Hoogerzael: tastbare herinneringen

In de vorige twee artikelen hebben we gezien dat er rond 1700 op de plaats waar nu Speelhof Hoogerzael is een indrukwekkend kasteel stond, omringd door tuinen met zeldzame bomen en planten.

We zagen ook dat ergens tussen 1805 en 1820 dit kasteel afgebroken is. Tot de inundatie in 1944 waren in het reliëf van de grond de patronen van de voormalige vijver rond het kasteel en van de sloten nog goed te zien. Zouden er nog meer tastbare herinneringen zijn?

Vóór het Seispark aangelegd werd en vóór Speelhof Hoogerzael er was, was dit terrein de grond van bloemisterij Labruijere. In kassen en in de buitenlucht werden daar voornamelijk bloemen en planten gekweekt. Reden genoeg om eens te gaan praten met Piet Labruijere, zoon van de toenmalige bloemist. Welke herinneringen heeft hij nog?

Piet en zijn vrouw Rita wonen op Seisweg 108, een huis wat een beetje achteraf staat. Zij vertellen dat hun huis, dat inmiddels natuurlijk flink verbouwd is, oorspronkelijk het huis van de tuinman van kasteel Hoogerzael was. Deze tuinman had de zorg voor de planten en bomen in de lusthof van het kasteel. Daar waren ook dure en exotische bomen bij die uit verre landen en koloniën kwamen (en waardoor je iedereen je rijkdom kon laten zien !!). Maar deze planten waren wel kwetsbaar. Daarom had de tuinman ook de verantwoording voor de orangerie. Dat was een gebouw waar in de winter de kuipen met kwetsbare planten en bomen stonden om hen zo tegen de kou te beschermen. Wanneer de winterkou voorbij was konden deze dure planten weer naar buiten.

Een tekening van huis, poortje en schuur

Wanneer je nu de Olmenlaan afrijdt en de Seisweg oversteekt, kun je het Seispark inrijden. Maar tot ongeveer 1980 stonden daar het huis en de schuur van Bloemisterij Labruijere. Oudere buurtbewoners herinneren zich dit.

In de schuur werden bloemen verkocht. Deze bloemenschuur was oorspronkelijk het koetshuis van kasteel Hoogerzael en de koetsier woonde in het huisje ernaast. Tussen huis en schuur was een poortje. In de muur van het poortje was een gehelmd hoofd ingemetseld en twee stenen met op de een **ANNO** en op de andere **1619**.

De gevelstenen van het poortje

Deze bijgebouwen van het kasteel stonden tot ongeveer 1980 aan de Seisweg. Toen zijn schuur en huis afgebroken. De bijzondere stenen van het poortje zijn als herinnering bewaard.

Piet Labruijere is in dit vroegere koetsiershuisje geboren en moest al vroeg meehelpen in de bloemenkwekerij. Soms moest daar ook geploegd worden of drainage aangelegd. Regelmatig kwamen daarbij stenen, scherven en pijpenkoppen naar boven.

Zelfs was er een plaats waarvan je wist dat je er niet te diep moest ploegen. Daar zaten nog stenen van de fundamenteën van het oude kasteel in de grond en de ploeg zou daar stuk kunnen gaan. Je wist daardoor waar dat kasteel ongeveer gestaan had. Dat dit klopte bleek toen in 1997 in het Seispark de huizen tegenover Speelhof Hoogerzael gebouwd werden. Bij het graven van de fundering van het eerste huis, het huis op de hoek, kwamen er enorme brokstukken van het oude kasteel naar boven. Op foto's die Piet laat zien, staat zijn vrouw Rita naast deze brokstukken. Daardoor kun je goed zien hoe groot ze waren! Ook kwam bij het graven in de bodem nog een oude kelder met plavuizen te voorschijn.

Helaas heeft de aannemer de stukken steen snel afgevoerd en de kelder dichtgegooid. Zo kon er weer verder worden gebouwd. Maar wanneer er verder onderzoek gedaan was, zou er vast meer tevoorschijn gekomen zijn en zouden we nu meer weten over het oude kasteel.

Een zuil

Wel zijn enkele andere onderdelen van kasteel Hoogerzael bewaard gebleven. Piet laat me twee stenen zuilen van ruim een meter lang zien met gebeeldhouwde kop en voet. Ze zijn in de grond gevonden daar waar het kasteel gestaan heeft en moeten wel uit het kasteel afkomstig zijn. Droegen deze zuilen de schoorsteenmantel van de open haard?

Verder zijn er nog enkele oude stenen ornamenten bewaard gebleven waaronder een stenen leeuwenkop.

Ook is een paar jaar geleden in de grond achter het huis van Piet Labruijere nog een oude en ongeschonden vaas gevonden. Wat zou er nog meer in de grond zitten?

Voet van een zuil

Stenen leeuwenkop

Behalve wat we uit de Kronieken van Smallegange en andere oude geschriften weten over kasteel Hoogerzael zijn er dus ook nu nog tastbare overblijfselen van dit kasteel. Verder is het duidelijk dat het kasteel ongeveer op de plaats van Speelhof Hoogerzael gestaan heeft. Het was daarom een goede gedachte om de herinnering aan dit kasteel in de naam van de Speelhof levend te houden.

Op de plaats waar eens de elite van Middelburg door een mooie tuin wandelde, genieten nu de kinderen van een heerlijk speelterrein. Soms vinden ze er pijpenkoppen of andere voorwerpen uit het verleden. In de vitrine in het paviljoen van Speelhof Hoogerzael worden de vondsten getoond.

(Uit **BOMENBUREN** september 2021)

stichting
BOMENBUURT GRIFFIOEN
Middelburg